

Program Profilaktyki Zespołu Szkół im. Konstytucji 3 Maja w Hawie

Rok szkolny 2016/17/18

Zespół Szkół obejmuje:

- *Technikum Hotelarskie*
- *Technikum Handlowe*
- *Technikum Pojazdów Samochodowych*
- *Technikum Żywienia i Usług Gastronomicznych*
- *Technik Organizacji Reklamy*
- *Zasadniczą Szkołę Zawodową –3-letnią w różnych zawodach (klasy wielozawodowe)*

Szkolny Program Profilaktyki Zespołu Szkół w Hawie powstał w oparciu o:

- *Ustawę o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 roku,*
- *Rozporządzenie MENiS z dnia 26 lutego 2002 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół,*
- *Rozporządzenie MENiS z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych*
- *Rozporządzenie MENiS z dnia 31 stycznia 2003 roku w sprawie szczegółowych form działalności wychowawczej i zapobiegawczej wśród dzieci i młodzieży zagrożonych uzależnieniem,*
- *Rozporządzenie MENiS z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach*
- *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 sierpnia 2015 w sprawie zakresu i form prowadzenia w szkołach i placówkach systemu oświaty działalności wychowawczej, edukacyjnej, informacyjnej i profilaktycznej w celu przeciwdziałania narkomanii.*
- *Statut Zespołu Szkół*

Założenia programu zostały zaakceptowane przez Radę Pedagogiczną, Radę Rodziców i Samorząd Uczniowski.

I. Ogólne idee Programu:

- **Wychowanie** to proces wspomagania ucznia w rozwoju fizycznym, psychicznym, społecznym i duchowym aż do osiągnięcia pełnej dojrzałości;
- **Profilaktyka** to wspieranie młodzieży w radzeniu sobie z trudnościami oraz ograniczanie czynników zagrażających i wzmacnianie czynników sprzyjających rozwojowi; Na podstawie art. 22 ust. 3 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz. U. z 2012 r. poz. 124 oraz z 2015 r. poz. 28 i 875) działalność profilaktyczna w szkole polega na realizowaniu **działań z zakresu profilaktyki uniwersalnej, selektywnej i wskazującej**.
 - **Profilaktyka uniwersalna** - (pierwszorzędowa) skierowana jest do całych grup o niskim poziomie ryzyka, a jej celem jest zmniejszenie lub eliminacja czynników ryzyka.
 - **Profilaktyka selektywna**- (drugorzędowa) adresowana do jednostek lub grup, które z uwagi na sytuację rodzinną, społeczną, środowiskową lub uwarunkowania biologiczne, są narażone na większe od przeciętnego ryzyko używania narkotyków.
 - **Profilaktyka wskazująca** (drugorzędowa)- skierowana do jednostek lub grup wysokiego ryzyka, które przejawiają pierwsze symptomy np.. w związku z używaniem narkotyków.
- **Zadania te są realizowane poprzez:**
 - **działalność informacyjną** obejmującą w szczególności **strategie informacyjne** (. główną formą przekazu jest wykład, pogadanka lub prezentacja filmu), a celem jej jest **dostarczenie aktualnych informacji** nauczycielom, wychowawcom i rodzicom lub opiekunom na temat skutecznych sposobów prowadzenia działań wychowawczych i profilaktycznych związanych z przeciwdziałaniem używaniu, środków i substancji, o których mowa w § 1 ust. 2; **udostępnienie informacji o ofercie pomocy specjalistycznej dla uczniów i wychowanków, ich rodziców lub opiekunów w przypadku używania środków i substancji, o których mowa w § 1 ust.2; przekazanie informacji** uczniom i wychowankom, ich rodzicom lub opiekunom oraz nauczycielom i wychowawcom **na temat konsekwencji prawnych** związanych z naruszeniem przepisów ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii, zwanej dalej „ustawą”; **informowanie** uczniów i wychowanków oraz ich rodziców lub opiekunów o **obowiązujących procedurach postępowania** nauczycieli i wychowawców oraz o metodach współpracy szkół i placówek z Policją w sytuacjach zagrożenia narkomanią.
 - **działalność edukacyjną** w szkole i placówce polegającą na **stałym poszerzaniu i ugruntowywaniu wiedzy i umiejętności** i u uczniów i wychowanków, ich rodziców lub opiekunów, nauczycieli i wychowawców z zakresu promocji zdrowia i zdrowego stylu życia; prawidłowości rozwoju i zaburzeń zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży, rozpoznawania wczesnych objawów używania środków i substancji psychoaktywnych, a także suplementów diet i leków w celach innych niż medyczne oraz postępowania w tego typu przypadkach; rozwijanie i wzmacnianie umiejętności psychologicznych i społecznych uczniów; kształtowanie u uczniów umiejętności życiowych, w szczególności samokontroli, radzenia sobie ze stresem, rozpoznawania i wyrażania własnych emocji; kształtowanie krytycznego myślenia i wspomaganie uczniów w konstruktywnym podejmowaniu decyzji w sytuacjach trudnych, zagrażających prawidłowemu rozwojowi i zdrowemu życiu; prowadzenie wewnątrzszkolnego doskonalenia kompetencji nauczycieli i wychowawców w zakresie rozpoznawania wczesnych objawów używania środków i substancji, o których mowa w § 1 ust. 2, oraz podejmowania szkolnej interwencji profilaktycznej;
 - **strategie alternatywy**- ukazujące różne formy spędzania wolnego czasu, rozwijające zdolności i zainteresowania uczniów. Działania mają na celu stworzenie młodym ludziom alternatywy dla podejmowania zachowań ryzykownych; stwarzanie możliwości zaangażowania się w pozytywną działalność (artystyczna, społeczna, sportowa itp.).
- Szkolny Program Profilaktyki skierowany jest do trzech grup: *uczniów, rodziców, nauczycieli.*

- Odpowiedzialni za jego realizację są *wychowawcy klas*, a osoby wspierające to *dyrektor szkoły, nauczyciele, pedagog szkolny*,
 - Termin realizacji: *w ciągu całego cyklu nauki*. Szkolny program profilaktyki jest opracowany na co najmniej trzy lata szkolne od 2016 r. do 2018 r.
- **Podstawowe zadania wychowawcy klasy:**
- diagnozowanie sytuacji wychowawczej klasy i wczesne rozpoznanie zagrożeń na drodze rozwoju młodzieży,
 - poznanie środowiska rodzinnego uczniów i ewentualnych zagrożeń w nim tkwiących,
 - obserwowanie uczniów w różnych sytuacjach (lekcje, wycieczki, przerwy, itp.),
 - współpraca z nauczycielami i pedagogiem .
- **Podstawowe zadania pedagoga:**
- diagnoza problemów wychowawczych szkoły na podstawie informacji dostarczonych przez wychowawców klas,
 - współpraca z wychowawcami, nauczycielami, rodzicami - udzielanie im wsparcia w rozwiązywaniu problemów i planowaniu działań profilaktycznych,
 - współpraca z instytucjami zajmującymi się udzielaniem pomocy w rodzinie.
- **W trakcie realizacji zadań będziemy współpracować z instytucjami wspierającymi proces wychowania:** *Powiatowym Centrum Rozwoju Edukacji, Sądem Rejonowym, Komendą Miejską Policji, Strażą Miejską, Ośrodkiem Psychoedukacji, Profilaktyki Uzależnień i Pomocy Rodzinie, PCPR, MOPS, GOPS, Centrum Kariery OHP.*

II. Diagnoza Zespołu Szkół im. Konstytucji 3 Maja:

- W Zespole Szkół im. Konstytucji 3 Maja w roku szkolnym 2016/17/18 uczy się około 780 uczniów w 29 klasach, dojeżdża około 400 osób, liczba dziewcząt i chłopców jest prawie równa. Młodzież pochodzi z Hławy oraz z okolicznych wsi i miasteczek. Wielu rodziców to osoby bezrobotne, często bez prawa do zasiłku, bądź utrzymujące się z renty /emerytury. Coraz częściej rodzice zostawiają dzieci wyjeżdżając do pracy zagranicą. Uczniowie wychowują się w także w rodzinach niepełnych, niezaradnych życiowo, z problemem alkoholowym i przemocą. Obserwujemy duże zróżnicowanie kultury osobistej, motywacji do nauki, poczucia własnej wartości i przyswojenia norm i zasad społecznych.
- Szkolna diagnoza prowadzona była w oparciu o ankiety w klasach, wywiady z uczniami, z rodzicami oraz przez obserwacje uczniów. Zespół Szkół utrzymuje ścisłe kontakty z pracodawcami uczniów szkół zawodowych.
- **Sondaże wśród uczniów** potwierdzają, że:
- ponad 50% młodzieży pali papierosy i eksperymentuje z alkoholem,
 - ok. 20% miało styczność ze środkami psychotropowymi.
 - uczniowie przedwcześnie rozpoczynają współżycie seksualnego – wynika z tego nieplanowane macierzyństwo i ojcostwo.
 - duża liczba uczniów wagaruje,
 - młodzież ma niską motywację do nauki,
 - rodzice są mało zaangażowani w sprawę nauki dzieci - nieobecności rodziców na wywiadówkach i brak kontaktu z nimi,

- W Zespole Szkół najczęściej pojawiają się więc następujące **czynniki ryzyka**:
- Trudny kontakt z rodzicami uczniów sprawiających problemy, w tym małe zainteresowanie postęпами w nauce i zachowaniem dzieci,
- Wielu uczniów pochodzi z rodzin wielodzietnych lub niepełnych, a także z rodzin dysfunkcyjnych, lub jest pod opieką kogoś innego niż rodzice, bo ci przebywają zagranicą,
- Uzależnienia wśród młodzieży-palenie tytoniu, picie alkoholu, nadużywanie Internetu, telefonów komórkowych, używanie środków psychotropowych, dopalaczy,
- Wagary
- Duża liczba ocen niedostatecznych,
- Wczesna inicjacja seksualna oraz nieplanowane macierzyństwo i ojcostwo.

III. Cele ogólne Programu:

- Uczniowie:
wyposażenie uczniów w umiejętności samodzielne dokonywania właściwych wyborów dotyczących zachowania i zdrowia;
- Rodzice:
dostarczenie podstawowych informacji o prawidłowościach rozwojowych okresu dorastania, znaczeniu dobrych relacji z dziećmi oraz o uzależnieniach - używki, media, Internet).
- Nauczyciele:
doskonalenie działań podejmowanych w ramach profilaktyki problemowej.

IV. Cele szczegółowe Programu:

- Działania profilaktyczne w szkole obejmują przygotowanie oferty zajęć rozwijających zainteresowania i uzdolnienia, jako alternatywnej pozytywnej formy działalności zaspakajającej ważne potrzeby, w szczególności potrzebę podniesienia samooceny, sukcesu, przynależności i satysfakcji życiowej;
- **Strategie kształtowania norm normatywnych** polegające na wzmacnianiu i kształtowaniu norm przeciwko używaniu narkotyków. W ramach tej strategii zmieniamy niepożądane normy na pożądane - **nie używamy narkotyków**; korygujemy błędne wyobrażenia typu: wszyscy młodzi ludzie palą marihuanę poprzez pokazywanie rzeczywistości popartej wynikami rzetelnych badań epidemiologicznych.
- **Strategie interwencyjne**-celem jest pomoc w pokonywaniu trudności oraz wspieranie w sytuacjach kryzysowych. Strategia ta z uwagi na zindywidualizowane podejście realizowana jest na poziomie profilaktyki selektywnej i wskazującej.
- **Interwencja profilaktyczna** - realizowana przez szkołę adresowana do uczniów już eksperymentujących ze środkami psychoaktywnymi.
- **Uczniowie**:
 - kształtowanie prawidłowego systemu wartości i opartego na nim sensu życia,
 - wdrażanie do przestrzegania norm społecznych,
 - kształtowanie poczucia odpowiedzialności za bezpieczeństwo swoje i innych,
 - rozwijanie umiejętności radzenia sobie w sytuacjach trudnych (konflikty, zagrożenia), w tym kształtowanie postaw asertywnych,
 - wyrabianie umiejętności organizowania czasu wolnego,
 - ukazywanie korzyści z prowadzenia zdrowego stylu życia,
 - ukazywanie destrukcyjnego wpływu środków uzależniających,
 - wdrażanie do krytycznego odbioru mediów,

➤ **Rodzice:**

- uświadomienie rodzicom ich roli w kształtowaniu właściwych postaw dzieci,
- dostarczenie informacji o środkach i substancjach zmieniających świadomość,
- wskazywanie sposobów radzenia sobie z dzieckiem w sytuacjach trudnych.

➤ **Nauczyciele:**

- doskonalenie umiejętności pracy z innymi (nauczyciele, rodzice, uczniowie),
- wdrażanie do samokształcenia, pogłębiania swej wiedzy i doskonalenia umiejętności wychowawczych,
- dostarczenie informacji o profilaktyce problemowej. (Profilaktyka problemowa nie oddziela profilaktyki narkomanii od innych zachowań problemowych, wskazując na ich podobne przyczyny i podobne możliwości pomocy. Pozwala to na całościowe ujęcie zagadnienia ,bez podziału na np.: alkohol, narkotyki, nikotynę i in.)

V. Zakładane treści programowe:

- **Uczniowie:** (treści programowe są do zrealizowania na godzinach wychowawczych w każdej klasie w cyklu kształcenia).

- Zagadnienia do pracy z uczniami:

1. *Jak budować więzi między ludźmi? Dlaczego to jest ważne w życiu?*
2. *Radzenie sobie w sytuacjach trudnych, umiejętność świadomego wyboru,*
3. *Autorytet, co go tworzy; Kiedy go posiadamy? Wartości indywidualne.*
4. *Uzależnienia – jeden mechanizm i metody pomocy; mity i prawda o tytoniu, alkoholu, internecie, lekach.*
5. *Przemoc. Sprawca, świadek, ofiara. Rodzaje przemocy. Cyberprzemoc.*
6. *Promocja zdrowego stylu życia, organizacja czasu wolnego. Moje zainteresowania, hobby.*
7. *Sekty – jak zdobywają członków?*

- Sformułowanie tematu zajęć nie musi być identyczne z treścią programową. Tematykę spotkań z uczniami zapisuje się w dziennikach lekcyjnych.

- **Metody i formy pracy dydaktyczno-wychowawczej:**

Osiągnięcie założonych celów wymaga stosowania zróżnicowanych, aktywnych i aktywizujących metod i form nauczania. Szczególnie przydatne będą metody rozwijające samodzielność myślenia, analizowania, wnioskowania. Mogą to być między innymi: *dyskusja, metaplan, drama, odgrywanie ról, burza mózgów, praca indywidualna, praca w grupach.*

- **W ramach integracji klas pierwszych należy przeznaczyć jeden dzień września na zajęcia integracyjne prowadzone przez wychowawców wg scenariusza opracowanego przez pedagoga szkolnego.**

Czas zajęć integracyjnych – 2-3 godziny lekcyjne.

- Wzmocnieniu zainteresowania uczniów nauką i szkołą, powinna także służyć oferta zajęć pozalekcyjnych oraz zachęcenie do korzystania z kół zainteresowań, zajęć sportowych, internetu, biblioteki.
- Pozytywne „drugie życie” szkoły i aktywny udział młodzieży w organizowanych imprezach szkolnych i klasowych (święto szkoły, spotkania świąteczne, wycieczki szkolne, wyjścia do

kina i wyjazdy do teatru, studniówki, konkursy, imprezy sportowe) będzie stanowiło ważny aspekt wychowawczy.

- **Rodzice:**(treści programowe będą realizowane poprzez prelekcje bądź inne formy na spotkaniach z rodzicami oraz w trakcie indywidualnych spotkań z wychowawcami klas)
 - Przykładowe treści programowe do realizacji podczas spotkań z rodzicami:
 1. *Konflikty pokoleniowe. Specyfika wieku dojrzewania. Jak lepiej poznać swoje dziecko?*
 2. *Przemoc i agresja młodzieży (różne aspekty). Cyberprzemoc.*
 3. *Zagrożenia współczesnej popkultury.*
 4. *Jeden mechanizm wszystkich uzależnień.*
 5. *Sekty i subkultury - kto i dlaczego wstępuje do sekty.*
 6. *Demoralizacja i przestępczość młodzieży- rodzina czynnikiem chroniącym wobec zagrożeń.*
 7. *Nakazy- zakazy – kary czy pochwały? Co skuteczniejsze?.*
- **Nauczyciele:**(treści programowe mogą być realizowane na spotkaniach Komisji Przedmiotowych oraz w ramach posiedzeń szkoleniowych Rady Pedagogicznej).
 - Treści programowe do realizacji podczas wyżej wymienionych spotkań:
 1. *Metody Integracji zespołów klasowych-, dlaczego to tak ważne, jak to zrobić?*
 2. *"Współodczuwanie" - znaczenie empatii w wychowaniu.*
 3. *Depresja i nerwica wśród młodzieży-jak ja rozpoznać i jak pomagać.*
 4. *Metody skutecznej nauki-mini poradnik.*
- **Pracownicy obsługi** - pożądane jest przypomnienie na spotkaniach procedur postępowania i zachowania się pracowników szkoły w sytuacji wystąpienia zagrożenia, a także zabezpieczenie terenu szkoły przed zagrożeniami z zewnątrz (aktualizacja tablic informujących o zakazie przebywania na terenie szkoły osób postronnych, o zakazie palenia papierosów, konsekwentne wypraszenie osób postronnych z terenu szkoły, udoskonalenie monitoringu wizyjnego na terenie całej szkoły.)

VI. Przewidywane efekty Programu:

- **Uczniowie:**
 - *posiadają umiejętność posługiwania się nabytą wiedzą,*
 - *szanują siebie samych i innych ludzi (postawy, poglądy, wygląd, zdrowie),*
 - *potrafią bronić (argumentami) swoich przekonań,*
 - *znają konsekwencje zażywania środków odurzających,*
 - *wiedzą, gdzie szukać pomocy w sytuacjach kryzysowych,*
 - *potrafią krytycznie ocenić informacje dostarczane przez media.*
- **Rodzice:**
 - *mają świadomość tego, że rodzina i silna więź emocjonalna z dzieckiem są warunkiem prawidłowego rozwoju,*
 - *znają prawidłowości rozwojowe wieku dorastania,*

- posiadają podstawowe wiadomości dotyczące profilaktyki i uzależnień,

➤ **Nauczyciele:**

- posiadają wiedzę z zakresu profilaktyki problemowej,
- znają i wdrażają nowe, atrakcyjne dla ucznia metody pracy,
- doceniają wartość i widzą potrzebę integracji zespołów klasowych,

VII. Ewaluacja:

Ewaluacja realizacji Programu będzie polegała na uzyskaniu odpowiedzi na następujące pytania:

- *W jaki sposób realizowane są cele Programu w Zespole Szkół ?*
- *Czy realizacja Programu wpłynęła na kształtowanie postaw ucznia zgodnych z normami i wartościami społecznymi oraz założeniami Programu Wychowawczego ?*

Odpowiedź uzyskamy poprzez obserwację uczniów, spotkań z rodzicami, analizę dokumentacji szkolnej.

VIII. Materiały pomocnicze do realizacji treści programowych dla uczniów:

A. Jak budować więzi między ludźmi? Dlaczego to jest ważne w życiu?

Wiadomości i umiejętności ucznia:

- rozumie, na czym polega przyjaźń i miłość,
- umie akceptować drugiego człowieka,
- wie, co chroni, a co niszczy więzi rodzinne,
- rozumie ważność włączania się w życie rodzinne i klasowe,
- umie krytycznie ocenić wzorce rodziny, przyjaźni, miłości lansowane przez media,

- **Przykładowe tematy lekcji do realizacji**

1. *Ja i grupa - moje miejsce w klasie.*
2. *Konformizm, a indywidualność; akceptacja - czy za wszelką cenę?*
3. *Cechy prawdziwej przyjaźni.*
4. *Nasze zachowanie - a normy i zasady w klasie.*
5. *Jak zbudować dobre relacje z rodzicami?*

B. Autorytet - co go tworzy; kiedy go posiadamy? Wartości indywidualne.

Wiadomości i umiejętności ucznia:

- rozumie pojęcie autorytetu,
- potrafi określić własną hierarchię wartości,
- umie odróżnić dobro od zła.

- **Przykładowe tematy lekcji do realizacji**

1. *Jakie osoby są znaczące w moim życiu?.Dlaczego?*
2. *Czy ja mogę być autorytetem?*

C. Uzależnienia – jeden mechanizm i metoda pomocy; mity i prawda o tytoniu, alkoholu, internecie, lekach.

Wiadomości i umiejętności ucznia:

- zna mechanizmy powstawania uzależnień,
- zna przyczyny powstawania uzależnień,
- zna konsekwencje uzależnień,
- potrafi wskazać sposoby uniknięcia uzależnień,
- umie krytycznie ocenić informacje przekazywane przez media.

• Przykładowe tematy lekcji do realizacji

1. Skutki "brania" (zmiany zachowań w sferze psychicznej, fizycznej, emocjonalnej, szkolnej, rodzinnej). Konsekwencje prawne.
2. Co zamiast? Alternatywa.
3. SOS dla uzależnionego - gdzie szukać pomocy?
4. Za i przeciw mediom.

D. Przemoc. Sprawca, świadek, ofiara. Rodzaje przemocy.

Wiadomości i umiejętności ucznia:

- zna i rozumie pojęcia: przemoc, agresja,
- potrafi przewidywać skutki agresji,
- zna sposoby konstruktywnego radzenia sobie z uczuciami smutku, złości, nudy,
- umie samodzielnie wskazać (rozpoznać) sytuacje potencjalnie niebezpieczne (wywołujące agresję).

• Przykładowe tematy lekcji do realizacji

1. Co to są emocje? Uczymy się rozumieć uczucia własne i innych.
2. Co to jest złość, a co to jest agresja? Ich przyczyny i skutki..
3. Jak radzić sobie ze złością i agresją - własną i innych?
4. Przemoc w naszej klasie i szkole w tym różne formy przemocy-gorąca, zimna: słowna, czynna, psychiczna, cyberprzemoc.
5. Przemoc w rodzinie.

F. Jakim jestem człowiekiem- moje mocne i słabe strony; Jak widzą mnie inni?

Wiadomości i umiejętności ucznia:

- rozumie pojęcie osobowości,
- zna pozytywne i negatywne czynniki wpływające na rozwój osobowości,
- potrafi wskazać sposoby rozwijania pozytywnych cech własnego charakteru (własnej osobowości),
- rozumie pojęcie tradycja,

• Przykładowe tematy lekcji do realizacji

1. Samoocena -budowanie pozytywnego wizerunku.
2. Tradycje w mojej rodzinie, w szkole, w państwie.

G. Radzenie sobie w sytuacjach trudnych, umiejętność świadomego wyboru. Poznanie technik decyzyjnych.

Wiadomości i umiejętności ucznia:

- odróżnia posłuszeństwo od uległości,

- *umie wyjaśnić pojęcia: asertywność, wybór,*
- *zna pojęcia: stres, konflikt,*
- *wie, dlaczego dochodzi do konfliktów,*
- *zna sposoby łagodzenia i rozwiązywania konfliktów,*
- *wie, jak radzić sobie ze stresem,*
- *wie, jak radzić sobie w sytuacji namawiania i presji grupowej (tzw. odmawianie asertywne),*
- *umie bronić własnych przekonań.*

- **Przykładowe tematy lekcji do realizacji**

1. *Konflikty – różne sposoby rozwiązywania.*
2. *Presja i psychomanipulacja – sekty.*
3. *Jak radzić sobie ze stresem?*
4. *Mam prawo odmówić - sztuka odmawiania.*

H. Promocja zdrowego stylu życia, organizacja czasu wolnego. Moje zainteresowania, hobby

Wiadomości i umiejętności ucznia:

- *wie, że przez określony styl życia można uniknąć zakażenia AIDS lub narazić swoje zdrowie,*
- *umie zaplanować aktywne spędzanie czasu wolnego,*
- *umie dbać o zdrowie własne i innych,*

- **Przykładowe tematy lekcji do realizacji:**

1. *Odpowiedzialność za zdrowie własne i innych (AIDS, higiena, ubiór, odżywianie, nałogi).*
2. *Czas wolny - różne formy aktywności (możliwość realizowania swoich zainteresowań).*

Pomoce i źródła znajdują się u pedagoga szkolnego i w bibliotece szkolnej- poradniki, scenariusze zajęć, kasety video, płyty dvd.

Przygotowała:

1. Mgr Halina Serebrennikow; pedagog szkolny.